

CERTAIN ASPECTS OF METHODOLOGICAL SERVICE AT THE SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL LABORATORY OF EDUCATION, SOCIAL AND HEALTH-SAVING EDUCATION

Abstract. *The article considers the directions of methodological service as a complex of targeted, differentiated methodological services provided at the request of the subject of the education system. The authors highlighted the systematic work of the scientific and methodological laboratory of education, social and health-saving education on certain aspects of methodological service and their importance for the professional development of a modern teacher. The activities of the laboratory are analyzed and some achievements of the scientific and pedagogical staff are presented.*

Key words: *service, educational service, methodological service, professional development, innovative activity.*

Дата надходження до редакції: 12 грудня 2022 року

© Шеремет С. І., Онищук С. О., Килівник О. В., 2023

УДК 376.5

Шульга Ірина Олександрівна,

методист Одеського обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти

КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»,
м. Одеса, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. *У статті розглядається питання соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами та створення безбар'єрного освітнього середовища в ЗВО. Автор акцентує увагу на технологіях оптимізації соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами під час дистанційного навчання. За думкою автора, дистанційне навчання може призводити до депривації соціальних контактів осіб з інвалідністю і їх здорових однолітків, підтримувати ізольованість цієї категорії. Особливе значення це набуває для тих осіб, які навчаються за дистанційного принципу в безперервному циклі «школа-ЗВО». Автор впевнений, що організація роботи зі студентами з інвалідністю на рівні молодіжних об'єднань, в тому числі таких, як студентські профспілки, повинна бути організована на принципі адресності та забезпечувати збереження анонімності статусу студента з особливими освітніми потребами. В статті розкрито три основні напрямки щодо адаптації студентів в ЗВО, особливого значення набуло створення інклюзивного середовища ЗВО через розширення соціальних контактів між студентами з інвалідністю та їх однокурсниками.*

Ключові слова: *студенти з інвалідністю, особливі освітні потреби, соціальна адаптація, інклюзія, ЗВО.*

Актуальність. Особливу значущість впровадження технологій оптимізації соціальної адаптації студентів з обмеженими можливостями набуває для сучасних навчальних закладів вищої освіти. Це обумовлено тим, що студенти з інвалідністю в створеному безбар'єрному просторі ЗВО, які реалізують інтеграційну або інклюзивну стратегію, знаходяться в більш сприятливій адаптивній ситуації, ніж студенти з інвалідністю, які навчаються в непридатному середовищі.

Метою нашої статті є визначення технологій та факторів оптимізації соціальної адаптації студентів з особливими освітніми потребами в умовах сучасних ЗВО.

Огляд літератури. Соціальну адаптацію людини як важливу умову соціалізації розглядали такі провідні вчені, як М. Лукашевич, А. Мудрик, С. Пальчевський. Такі вчені, як Л. Красовська, М. Прищак, Л. Гармаш, О. Маріна, О. Стягунова роблять акцент на важливості адаптації першокурсників до навчання у ЗВО, підкреслюючи те, що успішність соціальної адаптації сприяє розвитку комунікації у соціумі.

Не применшуючи значимість дистанційної форми навчання для окремих категорій осіб з інвалідністю, слід зазначити, що в цілому вона не може розглядатися як основний та універсальний чинник вирішення проблеми. Але вона може виступати одним з інструментів організації освітнього процесу для молоді з інвалідністю. Так, наприклад, М. Карпенко, аналізуючи досвід дистанційної освіти, підкреслює, що ця форма не є альтернативою іншим видам освіти, оскільки вона досить чітко вписується в існуючу систему і доповнює її. У результаті окремі принципи дистанційного навчання можуть бути цілком успішно використані в існуючій системі. Наприклад, в період загострення

захворювання студенти з інвалідністю можуть отримувати лекційні матеріали через Інтернет (Гнатюк).

Орієнтація ЗВО переважно на цю форму навчання може породжувати додаткові стресори в процесі життєдіяльності осіб з інвалідністю. Процес навчання в ЗВО може розглядатися одним з основних чинників соціалізації осіб з інвалідністю, засоби їх інтеграції в середовище здорових однолітків, в той час як дистанційна освіта не завжди дозволяє вирішити ці завдання. На наш погляд, дистанційне навчання може призводити до депривації соціальних контактів осіб з інвалідністю і їх здорових однолітків, підтримувати ізолюваність цієї категорії. Особливе значення це набуває для тих осіб, які навчаються за дистанційного принципу в безперервному циклі «школа-ЗВО».

Система принципів адаптації студентів з інвалідністю до системи закладу вищої освіти, яка визначає ідеологічну формулу оптимізованого підходу до процесу соціальної адаптації – «Рівні можливості для всіх, незалежно від фізичної вади». Виходячи з даних принципів, слід зазначити, що адаптаційна робота зі студентами з інвалідністю повинна проводитися у трьох основних напрямках (відповідно компонентів адаптації). По-перше, щодо створення доступного простору вищого навчального закладу (просторовий компонент адаптації). По-друге, з впровадженням засобів організації освітнього процесу (освітній компонент). По-третє, щодо усунення соціально-психологічних бар'єрів, розробці культури взаємодії між студентами-інвалідами та їхніми однолітками без порушень у здоров'ї, розширенню комунікативної взаємодії між ними (соціально-психологічний компонент). Адаптаційна робота в перших двох випадках вимагає значних матеріальних і технічних витрат, які повинні компенсуватися на державному рівні. Однак, можна передбачити, що ці завдання в перспективі будуть вирішені в рамках різних державних, регіональних, місцевих програм та нормативів, що з'явилися в українському законодавстві. У цьому ключі необхідно відзначити, що зарубіжними дослідниками доведена не тільки соціальна, а й економічна ефективність спільного навчання осіб з інвалідністю та їхніх однолітків без порушень здоров'я в «звичайних» освітніх установах, так як бюджет спеціальної установи значно перевищує вартість навчання в масових закладах навіть з урахуванням витрат на підготовку викладацького складу і обладнання (Йопа & Остапов, 2021).

Результати дослідження. Результати проведених досліджень, перш за все, говорять про необхідність організації консультативної роботи з типовими студентами неспеціалізованих ЗВО, спрямованої на вироблення ефективних форм взаємодії з людьми, що мають інвалідність, так як ця категорія часто залишається незрозумілою в молодіжному середовищі. Як вже було зазначено, початок такої роботи має бути покладено ще в процесі шкільного навчання, так як саме в школі більшість опитаних інвалідів випробували різні форми дискримінації з боку однолітків без відхилень у здоров'ї. Незважаючи на те, що у вищих відсутнє негативне ставлення до осіб з інвалідністю з боку студентів, які не мають відхилень у здоров'ї, спілкування між ними часто обмежується рамками освітнього процесу. Основою вироблення форм взаємодії молоді з інвалідністю і їх здорових однолітків повинна виступати толерантність, готовність до зустрічі з «нетиповістю», які формуються в руслі відповідних знань про проблеми інвалідності. На нашу думку, основою такого ставлення до студентів з інвалідністю є також знання їх особистісних особливостей, можливостей та здібностей, виконання цієї умови формує сприятливу атмосферу в навчальних групах та освітньому закладі, де навчаються особи з інвалідністю.

З точки зору розробки технологій адаптації студентів з інвалідністю до соціального середовища ЗВО, показовим є досвід проєкту, реалізованого в 2017 році в Інституті психології організованим Спільною осіб з інвалідністю м. Києва. З метою зниження впливу соціально-психологічних стресорів на процес адаптації студентів з інвалідністю до умов ЗВО та виявлення їх особливостей в рамках проєкту був створений інтегрований клуб соціально-психологічного супроводу «Ми разом», що об'єднує студентів з інвалідністю і однолітків без стійких порушень здоров'я. З метою розвитку комунікативного поля до роботи клубу були залучені молоді особи з інвалідністю з дитинства, які перебувають на обліку. Адаптаційні заходи були представлені у вигляді системи соціально-психологічних методик та тренінгів. Такі студенти та їхні здорові однолітки пройшли процедуру психологічного тестування в рамках індивідуальної карти морально-психологічного стану особистості. Її змістом виступила система методик практичної індивідуальної психодіагностики (опитувальники Леонгарда-Шмішека, Р. Айзенка, методики психологічного обстеження загального призначення Міністерства Оборони «Адаптивність», «Прогноз» (в цілях визначення параметрів нервово-психічної стійкості) для виявлення адаптивного потенціалу досліджуваних. Тестування на адаптивні здібності здійснювалося серед 21 студента з інвалідністю і серед 21 студента закладу вищої освіти без відхилень у здоров'ї з метою виявлення відхилення за статистичним критерієм.

Досвід реалізації проєкту показав, що більшість студентів, особливо тих, які не мають зовнішніх проявів інвалідності, схильні ретельно приховувати свій статус. У зв'язку з цим групові заняття (такі, як тренінги, ділові ігри) викликали у них негативну реакцію. В результаті адаптаційні заходи,

які виступають у ролі потенційних стажерів, продемонстрували низьку ефективність при роботі зі студентами, що мають латентні обмеження життєдіяльності. В окремих випадках було зафіксовано повну відмову від участі у проєкті у зв'язку з побоюванням позначення статусу «інваліда» в середовищі однокурсників. У зв'язку з цим дані студенти виступали проти залучення однолітків без інвалідності до роботи клубу. Індивідуальні форми роботи такі, як психологічне тестування.

І консультування, навпаки, користувалися високою популярністю у студентів, схильних до приховування статусу інваліда. Порівняння думки студентів з інвалідністю. В результаті бесід з практичним психологом було виявлено, що особи з інвалідністю, які навчаються у ЗВО, і учні не розрізнялися за такими якостями, як самоповага, рівень соціальних домагань. Як зазначає Н. Сок, саме інваліди з дитинства знаходяться в найбільш несприятливому соціальному та економічному становищі, у них найнижчий рівень освіти і середнього доходу, серед них високий відсоток осіб, які не мають професії, сім'ї (Терюханова, Стульпінас & Терещук, 2010).

Поряд із зазначеним, у цієї підгрупи спостерігалася велика стурбованість станом здоров'я і виражена негативна мотивація професійної, сімейної та соціальної сфер. Життєва позиція цієї категорії осіб з інвалідністю переважно носила пасивний характер. В індивідуальних бесідах вони відзначали наявність «почуття власної неповноцінності, непотрібності, відчуженості», в результаті – «відсутність сенсу життя». Цю обставину також можна вважати наслідком соціальної стигматизації. А саме, має місце самостигматизованість індивіда, «вживання» в роль «хворого і немічного» в рамках медико-орієнтованої моделі інвалідності.

Порівняння двох груп – студентів з інвалідністю та їх здорових однолітків за статистичним критерієм достовірності показало, що вони значно різняться за рівнем адаптованості. Студенти з інвалідністю мали більш низькі параметри адаптивності, ніж студенти без інвалідності. Крім того, в результаті обробки тестових методик по «ключам достовірності» було виявлено, що студенти з інвалідністю відрізняються від здорових однолітків високим потенціалом моральної нормативності і відвертості відповідей. Це вказує на зацікавленість цих студентів у вивченні своїх психосоціальних характеристик, а також відкритість даної групи для проведення дослідницьких процедур (Соболь, 2023).

Підводячи підсумок вищевикладеного, слід зазначити, що соціально-психологічний супровід студентів з інвалідністю в цілому довів свою актуальність. Однак з урахуванням того, що більшість студентів схильні приховувати наявність інвалідності, групові форми роботи у вигляді молодіжних клубів за інтересами, заснованих на принципах інклюзії, виявляються малоефективними, за умови, якщо об'єднання офіційно пов'язане з тематикою інвалідності. У зв'язку з цим організація роботи зі студентами з інвалідністю на рівні молодіжних об'єднань, в тому числі таких, як студентські профспілки повинна бути організована на принципі адресності (забезпечувати збереження анонімності статусу).

Як правило, у вітчизняній практиці основним суб'єктом, реалізуючи адаптаційні заходи в рамках закладу вищої освіти, виступає сам заклад. Державна підтримка заходів, що сприяють поліпшенню умов освіти інвалідів у ЗВО, виявляється в основному за рахунок грантової підтримки відповідних проєктів, але для цього потрібні зусилля і ініціативність з боку самого закладу. У той же час проблема соціальної адаптації студентів з інвалідністю не може бути вирішена тільки за рахунок зусиль одного суб'єкта. Якщо виходити з принципу комплексного вирішення питання, слід проаналізувати діяльність всіх суб'єктів, які опосередковано працюють з цією категорією. До таких, насамперед, слід віднести громадські організації та реабілітаційні установи.

Розвиток соціального партнерства може йти за двома напрямками:

- через залучення потенційних абітурієнтів з інвалідністю, які перебувають на обліку в громадських організаціях;
- через рішення спільних задач в області оптимізації адаптаційних процесів в умовах ЗВО.

Для досягнення мети заклади вищої освіти можуть проводити спільні заходи з представниками громадських організацій. Одним з напрямів адаптаційної діяльності, що реалізується у співпраці з громадськими організаціями, може виступати формування позитивного соціального портрету людей з інвалідністю в молодіжному середовищі. З метою створення позитивного соціального портрету людей з інвалідністю у закладі вищої освіти можуть бути організовані фотовиставки, покази кінофільмів, що інформують про життя осіб з інвалідністю.

Підводячи підсумок вищевикладеного, слід зазначити, що організація адаптаційної роботи у закладі вищої освіти може розвиватися в декількох напрямках. Участь у цьому процесі можуть брати різні суб'єкти – сам заклад як основний суб'єкт, а також суб'єкти – громадські організації, органи соціального захисту населення та ін.

Адаптаційну роботу пропонується розвивати у трьох основних напрямках:

- 1) створення доступного середовища ЗВО для студентів з інвалідністю;

2) застосування спеціальних технологій освітнього процесу (збільшення чисельності літератури за Брайлем, застосування інформаційно-комунікативних засобів для спрощення роботи студентів з інвалідністю при запису лекцій, розробка спеціальних навчальних планів та ін.);

3) створення інклюзивної середовища ЗВО через розширення соціальних контактів між студентами з інвалідністю та їх однокурсниками.

Таким чином, цей перелік факторів дасть можливість оптимізувати процес соціальної адаптації студентів з обмеженими можливостями здоров'я до умов закладів вищої освіти. Окреслені теоретичні положення можуть бути використані для подальшого вивчення проблеми, а також в діяльності ряду суб'єктів, покликаних сприяти оптимальному включенню студентів з особливими потребами в соціальну структуру сучасного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатюк, О. В. Дистанційне навчання: проблеми, пошуки, виклики <https://lib.iitta.gov.ua/728350/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
2. Йопа, Т. В., & Остапов, А. В. (2021). Адаптація студентів першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2(340) Ч.2, С.16–27. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2\(340\)-2-16-27](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-2-16-27)
3. Chester E. Finn & Jr. and Michael J. Petrilli. (2012). Boosting the quality and efficiency of special education. September. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534985.pdf>
4. Корнієнко, С. (2011). Сутність та пріоритетні напрями державної політики України в сфері соціального захисту дітей-інвалідів на сучасному етапі. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2. 275-283.
5. Шуляр, В. І. (Ред). (2020). Організація освітнього процесу із застосуванням технологій дистанційного навчання у 2020/2021 навчальному році: *методичні рекомендації*. 108.
6. Соболев, Є. Ю. (2023). Правові гарантії забезпечення соціальної адаптованості осіб з інвалідністю в Україні. *Держава і право*. Вип. 60. 202-208.
7. Терюханова, І. М., Стульпінас, Н. К. & Терещук О. А. (2010). Конвенція ООН про права інвалідів: від ратифікації до реалізації. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення: тези допов. та наук. повід. уч. II Міжнар. наук.-практ. конфер.* 247-251.
8. The 9th European Conference on Rehabilitation «The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Rehabilitation in Europe: Effects on Individuals and Rehabilitation Management». Abstracts Parallel Sessions. Copenhagen. 2010. 14.

REFERENCE

1. Hnatiuk, O. V. Dystantsiine navchannia: problemy, poshuky, vyklyky <https://lib.iitta.gov.ua/728350/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82.pdf>
2. Iopa, T. V., & Ostapov, A. V. (2021). Adaptatsiia studentiv pershokursnykiv do umov navchannia u zakladakh vyshchoi osvity. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedagogichni nauky*. 2(340) Ch.2, S.16–27. [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2\(340\)-2-16-27](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2021-2(340)-2-16-27)
3. Chester E. Finn & Jr. and Michael J. Petrilli. (2012). Voosting the quality and efficiency of special education. September. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534985.pdf>
4. Kornienko, S. (2011). Sutnist ta priorytetni napriamy derzhavnoi polityky Ukrainy v sferi sotsialnoho zakhystu ditei-invalidiv na suchasnomu etapi. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy*. 2. 275-283.
5. Shuliar, V. I. (Red). (2020). Orhanizatsiia osvitnoho protsesu iz zastosuvanniam tekhnolohii dystantsiinoho navchannia u 2020/2021 navchalnomu rotsi: metodychni rekomendatsii. 108.
6. Sobol, Ye. Yu. (2023). Pravovi harantii zabezpechennia sotsialnoi adaptovanosti osib z invalidnistiu v Ukraini. *Derzhava i pravo*. Vyp. 60. 202-208.
7. Teriukhanova, I. M., Stulpinas, N. K. & Tereshchuk O. A. (2010). Konventsiia OON pro prava invalidiv: vid ratyfikatsii do realizatsii. *Teoretychni ta praktychni problemy realizatsii prav liudyny u sferi pratsi i sotsialnoho zabezpechennia: tezy dopov. ta nauk. povid. uch. II Mizhnar. nauk.-prakt. konfer.* 247-251.
8. The 9th European Conference on Rehabilitation «The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities and Rehabilitation in Europe: Effects on Individuals and Rehabilitation Management». Abstracts Parallel Sessions. Copenhagen. 2010. 14.

Iryna Shulga,

Methodologist of Odessa Regional Resource Center
of Inclusive Education Support
of Odessa Regional Academy of In-Service Education,
Odessa, Ukraine

PECULIARITIES OF THE IMPLEMENTATION OF TECHNOLOGIES OF SOCIAL ADAPTATION OF STUDENTS WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN THE INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Abstract. The article examines the issue of social adaptation of students with special educational needs and the creation of a barrier-free educational environment in the institutions of higher education. The author focuses on optimization technologies for the social adaptation of students with special educational needs

during distance education. According to the author, distance education can lead to the deprivation of social contacts of persons with disabilities and their healthy peers, maintain the isolation of this category. This is especially important for those who study by distance education in the continuous «school-university» cycle. The author is sure that the organization of work with students with disabilities at the level of youth associations, including such as student unions, should be organized on the principle of targeting and ensure the preservation of the anonymity status of a student with special educational needs. The article reveals three main directions regarding the adaptation of students in the institutions of higher education, the creation of an inclusive environment in the institutions of higher education through the extension of social contacts among students with disabilities and their fellow students is of particular importance.

Key words: students with disabilities, special educational needs, social adaptation, inclusion, the institutions of higher education.

Дата надходження до редакції: 31 січня 2023 року

© Шулга І. О., 2023

Задорожна Любов Кирилівна,
кандидат філософських наук, ректор
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна
<https://orcid.org/0009-0006-5797-8204>

СТОРІНКАМИ ЖУРНАЛУ «НАША ШКОЛА»: ЕКСКУРС В ІСТОРІЮ ЧАСОПISУ

Анотація. В статті розглядаються основні позиції журналу «Наша школа», які висвітлювали актуальні / проблемні питання освітнього простору. Запропоновано екскурс сторінками часопису, що висвітлювали кращі практики Одеського регіону. Визначено позиції науковців педагогічної плеяди Одещини. Новаторські ідеї, що з'явилися на сторінках видання, були актуальними та важливими для становлення української педагогіки та психології.

Ключові слова: журнал «Наша школа», педагогічна плеяда Одещини, актуальні питання педагогічної науки та практики.

Вирішенню багатьох проблем, які виникали в освітньому просторі Одеського регіону, сприяли матеріали журналу «Наша школа». Редакційна колегія, автори часопису – усі постійно перебували у творчому пошуку. З року в рік науково-практична цінність журналу зростала: він увійшов до переліку фахових видань України, на його сторінках друкували свої матеріали дійсні члени та члени-кореспонденти АПН України, доктори та кандидати наук, учителі та керівники закладів освіти. На сторінках видання – слова вдячності тим, хто багато років поспіль плекав його, робив усе для того, щоб цей часопис був цікавим і змістовним. Це – Любов Кирилівна Задорожна, Тетяна Олександрівна Татарченко, Галина Яківна Богомоллова, Ірина Федорівна Ацабріка. Подяка тим, хто стояв біля витоків журналу, хто допомагав у втіленні концепції часопису: Леонід Іванович Фурсенко, Дмитро Михайлович Демченко, Світлана Іларіонівна Фролова, Микола Петрович Черкасов, Тетяна Вікторівна Спотар.

Журнал «Наша школа» заснований у далекому 1923 році, і його видання впродовж десятиліть було невід'ємною складовою діяльності Одеського обласного інституту післядипломної освіти щодо висвітлення актуальних питань педагогічної освіти та успішних інноваційних практик в галузі освіти, педагогіки, психології та освітнього менеджменту. З реорганізацією Одеського обласного інституту післядипломної освіти в КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» постало завдання реорганізації діяльності наукового видання. І незважаючи на складні умови діяльності Академії, пов'язані з викликами воєнного стану, вдалося отримати реєстрацію наукового журналу під оновленою назвою «Наша школа: науково-практичні студії».

«Наша школа: науково-практичні студії» – це науковий журнал, який включає такі розділи, як педагогіка, психологія, методика та практика освіти, і базується на багатоплановому науковому висвітленні актуальних проблем педагогіки, психології, освіти. Це дискусійна платформа, де кожен науковець чи практик може висловити свій погляд на проблемні питання в системі освіти.

Творчі починання редакційної колегії завжди знаходили підтримку управління освіти і науки облдержадміністрації. Щороку, перед початком нового навчального року, журнал надавав відповіді на актуальні питання стосовно того, яким він буде, якою є освітня галузь Одещини сьогодні, ознайомлював читачів зі Стратегією розвитку освіти нашого регіону.

Питанням громадянської освіти в європейському вимірі присвячено наукові праці Любові Кирилівни Задорожної, ректора КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради», багаторічного члена редакційної колегії часопису. У 2014 році («Наша школа», № 4) на сторінках